

Witold Malej

Synody warszawskie

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 3/3-4, 347-366

1960

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SPRAWOZDANIA RECENZJE KOMUNIKATY

SYNODY WARSZAWSKIE

Już w pierwszych miesiącach swego pontyfikatu, a ściślej mówiąc, dnia 25 stycznia 1959 r. w Bazylice św. Pawła za Murami, Ojciec św. Jan XXIII zapowiedział zwołanie Soboru Powszechnego, Synodu Rzymskiego oraz przystosowanie Kodeksu Prawa Kanonicznego do potrzeb życia (aggiornamento del Codice).

Trwają i wydatnie posunęły się naprzód przygotowania do Soboru, wiele też czasu potrzeba na prace związane z przystosowaniem Kodeksu Prawa Kanonicznego do potrzeb ludzi czasów dzisiejszych, ale w dniach od 24 do 31 stycznia 1960 r. odbył się już Synod Rzymski. Jego otwarcie nastąpiło w Bazylice Laterańskiej, która jest katedrą Rzymskiej Diecezji i dotychczas była też miejscem 5 soborów. Dalsze jednak obrady synodalne odbywały się w Auli Błogosławieństw na Watykanie.

W swym przemówieniu, jakie na zakończenie Synodu Rzymskiego Ojciec św. Jan XXIII wygłosił w Bazylice św. Piotra, uważał za stosowne podkreślić: *„Podoba Nam się przede wszystkim stwierdzić, że ten Synod był wielką manifestacją siły duchowej, do której będziemy się uciekać w naszych przyszłych wysiłkach nad realizacją w nas i wokół nas tego, co jest i winno być porządkiem i uświęceniem naszego życia w Kościele”*¹.

W okresie powojennym na terenie Polski odbyły się już następujące synody: w dniach 5—7 lipca 1948 r. w Tarnowie — pod przewodnictwem Ks. Bpa Jana Stepy, w dniach 28 i 29 września 1954 r. w Częstochowie — pod przewodnictwem Ks. Bpa Zdzisława Golińskiego, w dniach 22 i 23 czerwca 1958 r. w Łodzi — pod przewodnictwem Ks. Bpa Michała Klepacza i w dniach od 7 do 9 lipca 1959 r. Synod Chełmiński w Pelplinie — pod przewodnictwem Ks. Bpa Kazimierza Kowalskiego.

Obecnie w toku są prace nad przygotowaniem II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, który ma się odbyć w 1962 r., t.j. w 40-tą rocznicę I Synodu Archidiecezji Warszawskiej. Pierwszą zповідzią II Synodu A. W. był referat, jaki wygłosił Ks. Bp. Jerzy Modzelewski dnia 21 września 1960 r., na docesnej urzędowej kongregacji księży dziekanów. Oficjalną i urzędową zapowiedzią tego synodu jest następujący dekret Prymasa Polski.

---

¹ Zob., Sołtyśzewski S., *Synod Rzymski*, Wiad. Archid. Warsz. 1960, 364.

DEKRET 1
O ZAPOWIEDZI ODBYCIA II SYNODU ARCHIDIECEZJI
WARSZAWSKIEJ

W imię Boga w Trójcy Świętej Jedynego, wezwawszy pomocy Bogarodzicy Dziewicy, Królowej Polski i Matki Naszej, ufni w opiekę patrona Archikatedry św. Jana Chrzciciela oraz św. Stanisława Biskupa, patrona Archidiecezji Warszawskiej i błogosławionego Władysława z Gielniowa, patrona stolecznej Warszawy, niniejszym dekretem zapowiadamy zwołanie II Synodu Archidiecezji Warszawskiej.

Z dostępnych Nam materiałów wynika, że już od XV wieku Warszawa była miejscem synodów diecezji poznańskiej, w skład której wchodził archidiaconat czerski, nazwanym potem warszawskim. Doniosłość spraw duszpasterskich kazała zwierzchnikom diecezji poznańskiej zwoływać synody do Warszawy wyłącznie i dla potrzeb archidiaconatu warszawskiego. Działo się to kilkakrotnie w wieku XVI.

Nie możemy również pominąć milczeniem synodów prowincjonalnych gnieźnieńskich, które odbywały się w Kolegiacie św. Jana w Warszawie, pod przewodnictwem arcybiskupów Jana Przerębskiego, Jana Węzyki i Macieja Łubieńskiego.

W 20 lat po erygowaniu diecezji warszawskiej (1798 rok) powstała archidiecezja. O zwołaniu pierwszego synodu dla Archidiecezji Warszawskiej poważnie myślał arcybiskup Zygmunt Szczepan Feliński. Zamiaru tego nie wykonał, ponieważ został wywieziony z Warszawy na wygnanie do Jarosławia nad Wolgą.

W szczęśliwszym położeniu znalazł się poprzednik Nasz — Kardynał Aleksander Kakowski. W dniach 4—6 lipca 1922 roku, w murach archikatedry św. Jana, odbył się I Synod Archidiecezji Warszawskiej.

Od tego czasu nastąpiło wiele faktów i zdarzeń, wpływających na przemiany życia Kościoła w Polsce. Skłoniły one Nas do zwołania nowego Synodu.

Pragniemy wyrazić Naszą wdzięczność Panu Bogu, że w IV roku Wielkiej Nowenny i w obliczu przygotowań do II Soboru Watykańskiego, zwołanego przez Jana XXIII, mamy możliwość zapowiedzieć odbycie się II Synodu Archidiecezji Warszawskiej.

Duchowieństwo oraz wiernych Archidiecezji Warszawskiej zachęcamy do modlitwy w intencji pomysłnych prac przygotowawczych, mających na celu dobro Archidiecezji oraz Ojczyzny naszej, stojącej na progu tysiąclecia swej państwowości i chrześcijaństwa.

† Stefan Kardynał Wyszyński

Arcybiskup Metropolita Gnieźnieński i Warszawski
Prymas Polski

Dan w Warszawie, dnia 20 listopada 1960 roku.

Dekretem Nr 2, z dnia 1 grudnia 1960 r. promotorem i przewodniczącym Głównej Komisji Synodalnej został Ks. Bp dr Jerzy Modzelewski, Wikariusz Generalny, a w skład wspomnianej Komisji wes. li: Ks. prałat mgr Stefan Piotrowski, Wikariusz Generalny, ks. prałat dr Franciszek Duczyński, Oficjał Warszawskiego Sądu Metropolitalnego, ks. prałat dr Władysław Padacz, vice-Oficjał Sądu Metropolitalnego, ks. kanonik dr Władysław Miziolek, Rektor Seminarium Metropolitalnego, ks. kanonik Józef Wieteska, dziekan skierniewicki. Na sekretarzy synodu zostali wyznaczeni: ks. kanonik dr Zygmunt Bielecki i ks. prałat dr Franciszek Borowiec.

Z treści wspomnianego dekretu wynika, że „współudział w opracowaniu statutów synodalnych ma podjąć całe duchowieństwo Archidiecezji. Dlatego też Główna Komisja Synodalna po opracowaniu projektu statutów prześle je na konferencje dekanalne, celem przedyskutowania oraz wypowiedzenia uwag i myśli przez duchowieństwo.

Zasadniczym zadaniem Głównej Komisji Synodalnej jest koordynacja prac poszczególnych Statutowych Komisji Synodalnych i Sekcji oraz opracowanie końcowych projektów statutów synodalnych, które po uzgodnieniu z Arcybiskupem Warszawskim zostaną przedstawione uczestnikom II Synodu Archidiecezji Warszawskiej”.

Tak więc Archidiecezja Warszawska stoi w obliczu przygotowań do synodu i synodem warszawskim poświęcamy niniejszy artykuł. Nazywamy je warszawskimi, a to z racji miejsca, w którym się odbywały, a przy tym nie wprowadzamy jakiegoś nowego określenia, bo już *Constitutiones Synodorum Metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis Provincialium Autoritate Synodi Provincialis Gembiciana per Deputatos recognitae Jussu vero & opera Illustrissimi & Reverendissimi Domini D. JOANNIS WĘŻYK Dei & Apostolicae Sedis Gratia Archiepiscopi Gnesnensis L.N.P.P. editae, Cracoviae 1761* — parokrotnie określeniem tym się posługuje, gdy mówi: *Ex Varsoviensi Synodo*² i *Ex Synodo Warssoviensi*³.

Ks. J. Korytkowski w swym dziele „*Arcybiskupi Gnieźnieńscy*” warszawskimi nazywa również synody metropolii gnieźnieńskiej, jakie odbywały się w Warszawie⁴.

SYNODY DIECEZJALNE

Wnikliwe badania nad synodami diecezji poznańskiej, jakie przeprowadził p. Jakub Sawicki⁵, profesor Uniwersytetu Warszawskiego, pozwoliły mu w latach 1252—1738 ustalić 45 dat, w których miały być odprawione synody diecezjalne. Z nich jednak musiał wyliczyć 12 dat.

² s. 143.

³ s. 265.

⁴ Poznań 1888, t. III, 254 i IV, 23.

⁵ *Synody Diecezji Poznańskiej*, Poznań 1952.

budzących zastrzeżenia, albo nie posiadających wystarczającej podstawy w źródłach. Stwierdził również, że spośród tych 33 synodów na jedenastu zostały wydane statuty synodalne. Choć były one obowiązujące w całej diecezji, a więc i archidiakonacie warszawskim, to jednak zajmujemy się bliżej tymi tylko synodami, które były związane z Warszawą, ratione loci nazywamy je warszawskimi, choć wiemy, że w zależności od swego charakteru dotyczyły one albo archidiakonatu warszawskiego, lub całej diecezji poznańskiej, czy też prowincji gnieźnieńskiej.

Z tego względu spośród synodów, opracowanych przez prof. J. Sawickiego interesują nas daty: 1441, 1511, 1564, 1577 i 1720, ale choć zaledwie kilka lat minęło od wydania przez niego rozprawy o synodach poznańskich, wymaga ona już dziś uzupełnień, bo też, jak słusznie to stwierdza ks. ar. Józef Nowacki, dyrektor Archiwum Archidiecezjalnego w Poznaniu, w piśmie swoim z dnia 25 XI 1960, do Warszawskiej Komisji Metropolitalnej — „Wiadomości o dawnych synodach diecezjalnych, plenarnych i partykularnych, są z reguły tylko przypadkowe. W rzeczywistości odbyło się ich w dobie przedtrydenckiej znacznie więcej, aniżeli w aktach o nich wspomniano”.

Za parę lat ma się ukazać drugi tom monumentalnej pracy ks. dra J. Nowackiego, poświęconej Dziejom Archidiecezji Poznańskiej, w którym obszerny rozdział: *Archidiecezja poznańska i jej ustrój* — autor omówi też synody diecezjalne poznańskie. Uczynnej uprzejmości ks. dyrektora Józefa Nowackiego zawdzięczamy uzupełnienie interesujących nas dat synodów warszawskich w latach: 1547 i 1642.

Dnia 5 lutego 1441 r., w najbliższą niedzielę po uroczystości Oczyszczenia NMP, rozpoczął się w kolegiacie warszawskiej synod diecezji poznańskiej, który zwołał bp Andrzej Bniński (1429—1479). Prawdopodobnie trwał on 3 dni, a głównym powodem zwołania go była sprawa karności kościelnej. Wiadomość o tym synodzie dochowała się z wyroku sądu biskupiego, wydanego w Żbikowie dnia 2 marca 1441 r., nakazującego uwięzić ks. Stanisława, proboszcza parafii św. Wojciecha w Rokitnie, za przewinienia, o których ks. Jan Drzewiecki, archidiakon warszawski, zawiadomił biskupa poznańskiego. Sprawa ta była również poruszana na wzmiankowanym synodzie warszawskim⁶.

Nie mamy całkowitej pewności co do charakteru następnego synodu, prawdopodobnie nie dotyczył on całej diecezji. Bp Jan Lubrański (1499—1520) zwołał go na dzień 8 listopada 1511 r., do Warszawy. Był to raczej synod częściowy, gdyż dotyczył archidiakonatu warszawskiego. Nieobecnego biskupa reprezentował jego nadworny kanclerz Stanisław ze Strzelec, a przewodniczenie zlecił biskup proboszczowi i archidiakonowi warszawskiemu.

⁶ Zcb., tamże, 40—42.

W dalszym ciągu szło głównie o sprawy karności kościelnej i naprawy cbyczajów. Nie dochowały się do nas statuty tego synodu, ale za to znamy tekst dekretu, dotyczący tego synodu, datowany w Kozłowie dnia 6 listopada 1511 r. Podał go in extenso w Synodach Diecezji Poznańskiej⁷ prof. J. Sawicki.

Zwołując ten synod pragnął bp Lubrański „*consulere erroribus, scandalis et negligentibus in ea parte dioecesis nostrae archidiaconatus Varschoviensis*”, a jako widomego owocu synodu oczekiwał od swoich kapłanów: „*admonemus et obsecramus vos, ut pulsis et eradicatis erroribus et criminibus universis vita et conversatio vestra sit irreprehensibilis*”.

Po rozmowie z królem, jaką bp Lubrański odbył w Radomiu, musiał spieszyć do Poznania i dlatego nie mógł osobiście wziąć udziału w synodzie, a potrzebne pełnomocnictwa dał Stanisławowi ze Str. etc.

Akta biskupie diecezji poznańskiej z 1548 r. podają wyraźną wzmiankę o synodzie archidiaconatu warszawskiego z poprzedniego roku. Prawdopodobnie odbył się on w lutym 1547 r. i był zwołany przez biskupa Benedykta Izdbieńskiego⁸.

W związku z zapowiedzianym przez prymasa J. Uchańskiego na dzień 17 XI 1564 synodem prowincjonalnym w Piotrkowie, bp poznański Adam Konarski (1562—1574) zwołał dla duchowieństwa 3 wielkopolskich archidiaconatów synod diecezjalny do Poznania w dniu 26 X 1564 r., a dla archidiaconatu warszawskiego w Warszawie dnia 16 XI 1564 r. Ze względu jednak na zarazę, a w związku z tym utrudnioną łączność komunikacyjną z Warszawą⁹ dekretem z dnia 23 X, jako miejsce synodu dla archidiaconatu warszawskiego wyznaczył Zbików, naówczas więc biskupów poznańskich, a dzisiejszą część miasta Pruszkowa.

Prawdopodobnie na synodzie tym zostały ogłoszone statuty tej samej treści, co i dla duchowieństwa archidiaconatów wielkopolskich. W dotychczasowych zestawieniach synodów synodu tego nie rejestrowano, odkrył go nam, na podstawie badań archiwalnych, prof. J. Sawicki.

Chociaż synod wzmiankowany odbył się w Zbikowie, ale ze względu na wcześniejsze miejsce jego zwołania (indictio) oraz późniejszy dekret translacji, możemy go również w pewnym sensie nazwać warszawskim.

Po zgonie bpa Adama Konarskiego († 24 XI 1574) sede vacante administratorem diecezji poznańskiej został Jan Pcwodowski, prepozyt poznański. Kiedy na początku kwietnia 1577 r. arcybiskup Jan

⁷ S. 55 n.

⁸ Pismo ks. J. Nowackiego do Kurii Metrop. Warsz. z dn. 25 XI 1960.

⁹ Propter severa mandata et prohibitionem sacrae regiae maiestatis domini domini sui clementissimi metu pestis factam ad civitatem Varsaviensem — Sawicki J., dz. c., 73.

Uchański (1562—1581) zwołał do Piotrkowa na dzień 17 maja tegoż roku synod prowincjalny, wspomniany administrator diecezji poznańskiej zwołał na dzień 6 maja 1577 dwa równorzędne synody diecezji poznańskiej: do Poznania i Warszawy¹⁰.

Trudności komunikacyjne owego okresu oraz bliskość terminu synodu prowincjalnego były powodem zwołania również synodu częściowego dla arcydiakonu warszawskiego, a głównym motywem zwołania tych synodów była potrzeba zebrania z terenu diecezji materiałów na synod prowincjonalny.

Nie posiadamy wystarczających materiałów dotyczących obydwu synodów. W każdym razie jest rzeczą pewną, że w Warszawie odbyło się specjalne posiedzenie kapituły warszawskiej tej sprawie poświęcone (pro futura synodo Petricoviae celebranda).

Obrazy synodalne w Poznaniu ożywiła jeszcze dodatkowa uroczystość, gdyż w tymże samym dniu bp przemyski Łukasz Kścielecki († 1597), prekonizowany przez Grzegorza XIII na biskupa w poznańskie, za pośrednictwem swego pełnomocnika, ks. Jakuba Brzeźnickiego, kanonika kapituły poznańskiej, objął rządy w diecezji¹¹.

Prof. Jakub Sawicki¹² specjalnie uwypatnia i podkreśla równorzędność synodu warszawskiego, bo chociaż odbył się on w tym samym terminie, to jednak prawdopodobnie miał własny porządek obrad, a kapituła warszawska od administratora diecezji poznańskiej otrzymała okólnik arcybiskupa gnieźnieńskiego, zwołujący synod prowincjalny do Piotrkowa.

Prawdopodobnie w końcu sierpnia lub w pierwszych dniach września odbył się również w Warszawie synod archidiakonu warszawskiego. Przewodził na nim Mikołaj Erler, oficjał warszawski, a zwłany został dnia 24 VII 1642 przez biskupa Andrzeja Szołdrskiego. Delegaci synodu warszawskiego później w dniach 9—11 IX 1642 brali udział w plenarnym synodzie poznańskim¹³.

Ostatni synod diecezji poznańskiej, w murach warszawskiej kolegiaty św. Jana odprawiony, odbył się w dniach 27 i 28 lutego 1720 r. Uchwały synodalne oraz Additamenta do niego zostały wydane osobno pt.:

SYNODUS DIOECESANA POSNANIENSIS SVB ILLUSTRISSIMO et REVERENDISSIMO DOMINO D. CHRISTOPHORO ANTONIO IN SŁUPOW SZEMBEK, Dei. & Apostol: Sedis Gratia EPISCOPO POSNANIENSI NOMINATO VLADISLAVIENSI. Abbate Commendatario Clarae Tumbae. Per Biduum Varsaviae in Insigni Ecclesia Colleg: S. Joan: Baptistae CELEBRATA. Anno Domini M.DCC.XX. Diebus 27 et 28. Mensis Feb.

¹⁰ Tamże, 76—78.

¹¹ Tamże, 77.

¹² Tamże.

¹³ Ks. J. Nowacki, cyt. pismo do Kurii Metrop. Warsz.

VARSAVIAE Typis S.R.M. Scholarum Piarum format 4° k. 125 nlb.

Prof. Sawicki 8 stron tekstu¹⁴ poświęca na omówienie treści wspomnianego wydawnictwa cytuje również, podając sygnatury, 5 egzemplarzy z Biblioteki Seminarium Metropolitalnego w Warszawie. Z nich jednak dzisiaj, po 16 latach, tylko jedna pozycja (D. 2. 8) zachowała dawną sygnaturę, a inne uległy przesygnowaniu i dlatego podaję obowiązujące sygnatury: D. 57, 25; D. 57, 43; E. 18, 18 oraz E. 18, 19.

Synodowi temu pragniemy poświęcić nieco więcej uwagi, a to ze względu na to, że i udział duchowieństwa archidiaconatu warszawskiego był w nim znaczniejszy. Wystarczy wspomnieć, że promotorem synodu był ks. Andrzej Wierzbowski, kantor kolegiaty warszawskiej, sekretarzem synodu — ks. Mikołaj Zachniewicz, kanonik honorowy warszawski i rektor kościoła NMP na Nowym Mieście, ceremoniarzem synodu — ks. Łukasz Kredik, vicarius perpetuus kolegiaty warszawskiej. Ks. Jan Humański, kanonik warszawski, głosił mowę synodalną, a w drugim dniu obrad uczestniczył również król August II.

Actus Celebratae Synodi tak mówi o jego celowości:

„...Synodus Dioecessana Posnaniensis per multos annos expectata, Varsaviae in Insigni Ecclesia Collegiata S. Joannis Baptistae ad laudem & gloriam DEI Omnipotentis, Beataeque MARIAE semper Virginis, SS. Petri & Pauli Apostolorum, Cathedralis Posnaniensis, ac S. Joannis Baptistae Collegiatae Varsaviensis Patronorum, honorem, Fidei Catholicae & Religionis augmentum, Cleri Dioecessani profectum, gregis Dominici salutem...”¹⁵

Biskup Krzysztof Antoni Szembek w swojej mowie bliżej sprecyzował potrzebę synodu, na którym przewodniczył już jako biskup-nominat wrocławski, a był na nim również obecny Piotr Tarło, biskup-nominat poznański:

„Officium Nostrum, quantum in Domino possumus, implere cupientes, non solum per Civitates & Castella, vicos & plateas, sed etiam per aspera, & invia, quaesivimus quem diligit Anima nostra, honorem videlicet & Gloriam DEI, Domusq. illius decorem, ac animarum salutem. Fratres Charissimi. Visitavimus Cathedralem nostram & magnificam partem Dioecesis, in iis vel maxime locis, qui vel magis haeresi infecti sunt, vel qui ab aliis relictii videbantur. Multa per alios supplevimus: lustravimus reliqua per circuitum confiniorum, cum omni sollicitudine, & promptitudine, ac pro exigentia temporis, & circumstantiarum; reformavimus: curantes ubique sanare, quod erat aegrotum, alligare quod erat fractum, reducere quod erat abjectum, quaerere quod perierat. Nihil tamen nos fecisse arbitramur: servumque inuilem nos profitemur, nova reprehensione dignum, si obedientiae, quam le-

¹⁴ Dz. cyt., 110—117.

¹⁵ Synodus Dioec. Posnaniensis 1720, p. A2r.

*gibus debemus, promptitudine, in celebranda Synodo Dioecesana, nostras imperfectiones corrigere negligeremus*¹⁶.

Początek ustaw synodalnych podnosi również, że „*Motivum & finis praesentis Synodi non alius est, nisi Major Gloria DEI, & salus animarum*”¹⁷.

Można by przyznać, biorąc pod uwagę uchwały synodalne, że sprawa ortodoksji (czystość wiary) była głównym problemem, gdy się zważy, że obszerny rozdział II *De Haereticis* liczy 37 stron, a w Additamentach ad Synodum *Collectio nonnullorum jurium REGNI POLONIAE Contra Haereticos* aż 84, czyli w sumie 121 stron, a więc prawie połowę wydanego drukiem, w Drukarni Warszawskich Pijarów, synodu.

Gdy trzynasty rozdział synodu dotyczy seminarium poznańskiego, to następny odnosi się do seminariów warszawskich. Ze względu na to powiązanie jego ze stołeczną Warszawą, podaję jego treść in extenso:

CAPUT XIV.

De Seminariis Varsaviensibus.

*Seminarium Clericorum ab antiquo penes Ecclesiam Collegiatam S. Joannis Baptistae Varsaviensem fundatum pro sex Seminaristis & tandem per Synodum Witwicianam*¹⁸ *curae Sacerdotum in communi viventium concreditum, iisdem praesenti Synodo commendamus, ut quam uberrimos fructus ad nutus nostros in Dioecesi ista, juxta necessitatem Ecclesiarum, & nostram ordinationem adferre possit, & valeat. In auctionem vero huius Seminarii pro alendis quatuor Seminaristis Dioeccsanis Advocatiam Zdzary in clavi Zbikoviensi, salvo jure modernae Possessoricis Generosae Kolińska, applicamus cum agris in novo nostro Privilegio specificandis.*

Item pro alis quinque Villam Biskupice in Parochia Wrociszewiensi, (quae non a longo tempore jure indebito a mensa Episcopali avulsa sub praetextu juris emphiteutici fuit,) perpetuo applicamus, cum hac obligatione: ut Alumni, seu Seminaristae, tam primitivae, quam modernae foundationis ad alias Dioeceses non transferantur, sed huic Dioecesi Posnaniensis incerviant, & sint parati ire ad Vicariatus, si opus fuerit.

Admodum Reverendis etiam Missionariis ad Sanctam Crucem diligenter commendamus, ut prout coeperunt, numquam deficient in manutendis & erudiendis Seminaristis Dioecesis Nostrae, juxta foundationem, de qua in Actis Capituli Varsaviensis plura.

Tak więc, dzięki powyższemu postanowieniu, synod warszawski z 1720 r. przyczynił się pokaźnie do powiększenia ilości alumnów

¹⁶ Tamże, p. B2v — B3r.

¹⁷ Tamże, p. Cr.

¹⁸ *Synod bpa Stanisława Witkowskiego (1687—1698) z r. 1689.*

(d 6 na 15) w seminarium duchownym przy kolegiacie św. Jana, zostającym pod opieką „Sacerdotum in communi viventium”.

Rozdział (caput) 30 postanowień synodalnych dotyczy również Warszawy i jest przejawem troski o zapewnienie podstaw materialnych bursie męskiej młodzieży rzemieślniczej, a także pragnie rozwoju Bractwa dobrego sąsiedztwa (sąsiedzkiej uczynności).

Caput XXX. De Hospitalibus Varsaviensibus, & aliis ubique locorum, tum de Ereptione novi Hospitalis S. Benonis, ac de Confraternitate bonae Vicinitatis.

Reliqua hospitalia, tam in Civitate Varsaviensis, quam aliis locis, ne simili ruinae subiaceant Provisoribus singulis annis eligendis, & non ultra triennium in Officio duraturis juxta dispositionem Concil. Trid. Sess. 15. cap. 9. diligentem illorum curam demandamus, Novum quoque Hospitale pro pueris Mechanicis artibus exercendis & instruendis Varsaviae per nos erectum Confraternitati S. Benonis incorporamus juxta tenorem Ereptionis Nostrae gubernandum. Ut autem in futurum obvietur extremae incipiae hominum cujuscumque statutus, & commodius subveniatur: Confraternitatem bonae vicinitatis ex mandato nostro conscriptam, & in parvo opusculo Typis impressam Uniuscujusque pietati commendamus & a Parochis publicari & commendari ordinamus¹⁹.

W końcowej części synodu z 1720 r.²⁰ znajdujemy zestawienie nazwisk osób, którym mocą postanowień synodalnych, zlecono obowiązki sędziów konserwatorów (dziś byśmy powiedzieli protektorów i wizytatorów zakonnych) oraz egzaminatorów synodalnych, zarówno dla Wielkopolski, czyli wielkopolskich archidiaconatów diecezji poznańskiej, jak i dla Mazowsza, czyli archidiaconatu warszawskiego.

Poniżej podajemy tych, którzy byli związani z Mazowszem, w znacznej mierze pochodzili oni z grona kapituły warszawskiej. Zestawienie nazwisk świadczy również o coraz większym znaczeniu tejże kapituły w stołecznej Warszawie.

A więc sędziami synodalnymi byli prałaci kapituły warszawskiej: bp Adam Rostkowski sufragan łucki i prepozyt kapituły, Franciszek Kobielski — prepozyt krakowski i dziekan warszawski, Michał Węzyk — archidiacon, Bernard Gozdzi — kantor przemyski i kustosz warszawski, Mikołaj Wyżycki — kanonik chełmiński i scholastyk warszawski, oraz kanonicy warszawscy: Franciszek Wysocki — prepozyt chełmiński i Michał Woliński — dziekan kijowski.

Zakony protektorów (conservatores) na terenie archidiaconatu warszawskiego mogli sobie wybierać spośród grona wyżej wymienionych sędziów synodalnych, ale specjalne ku temu upoważnienia desygnowa-

¹⁹ Tamże, K3.

²⁰ Caput XXXIII. De Judicibus, Conservatoribus & Examinatoribus Synodalibus.

ni do pełnienia obowiązków) mieli następujący kanonicy warszawscy: Andrzej Wierzbowski — kantor, Jan Humeński, Nikodem Parol, Marcin Zeromski — kanonik wrocławski, Gabriel de Saint Germain i Adam Stadnicki.

Wspomniany synod wyznaczył dla Mazowsza pokaźne grono egzaminatorów synodalnych. Oto oni: Michał Wężyk — archidiacon, Michał Fortuński — kanclerz, Jan Bugayski — kanonik łęczycki, Mikołaj Zachniewicz — proboszcz parafii NMP na Nowym Mieście w Warszawie, Grzegorz Giżycki — regens seminarium przy kolegiacie warszawskiej, Jan Antoni Fabri — przełożony XX. Misjonarzy przy kościele św. Krzyża, Kajetan Bellaviti — dr teol., teatyn; Piotr Drogoszewski — dr teol., przeor dominikanów; Adam Delamars — dr teol., jezuita; Damian od Oczyszczenia NMP — rektor pijarów, Innocenty Pokorski — paulin, przeor klasztoru Św. Ducha; Mikołaj Wodziński — dr teol., przeor augustianów; Bonawentura Gierakowski — dr teol., franciszkanin. Powyższe zestawienie nazwisk jest również dla nas wykazem ludzi, którzy w życiu kościelnym stołecznej Warszawy roku 1720 mieli większe znaczenie i poważanie.

Mowę na zakończenie synodu, w dniu 28 lutego 1720, wygłosił ks. Jan Alojzy Humański, kanonik warszawski. Nawiązał on i nominatim wymienił znaczniejszych uczestników synodu, wszystkich kapłanów zachęcał do czujności oraz troski o sprawy duszpasterskie jako zasadnicze²¹, a w końcowej części z żalem żegnał bpa Krzysztofa Szembeka, dotychczasowego ordynariusza diecezji poznańskiej, który przechodził na biskupstwo wrocławskie i następnie witał bpa Piotra Tarło, jego następcę na biskupstwie poznańskim²².

Jak już wspomniałem powyżej, obszerny dodatek do synodu jest zbiorem praw i postanowień przeciwko heretykom. Pragnę jednak zwrócić szczególną uwagę na rozdział 24 tegoż dodatku, który podaje instrukcję z dnia 21 VIII 1670, dotyczącą badania świadków przy zawieraniu związku małżeńskiego²³.

²¹ *Pastoralis vigilantia recomendatur, quid vocationi nostrae conformius? Pastores nos Ovium suarum Christus constituit, idcirco centoculo oculatiores Argo esse debemus, ne nobis dormientibus & vacantibus a vigiliis, Lupus irrumpat, & dispergat oves. Tamże, k. O.*

²² *Immortalis Tibi debentur a nobis gratiarum actiones Illustrissime & Reverendissime Praesul pro tanto in nos affectu, ac circa animarum nostrarum sollicitudinem. Accusaremus Vladislavienses Infulas, quod Te nobis gemmam Praesulum eripiant, nisi talem, tantumque Successorem, pro quo diu laborabant saecula, efficacibus Tuis precibus impetresses, qui omnium coronet vota, impleat desideria, Commodoque provideat singulorum. Tamże, k. 02.*

²³ Tamże, k. L3 — M2.

SYNODY PROWINCJONALNE

W Warszawie odbyły się 3 synody prowincjonalne, pod przewodnictwem arcybiskupów gnieźnieńskich, w następujących terminach: 4 marca 1561 r. pod przew. dnictwem abpa Jana Przerębskiego (1559—1562), następny, 13 listopada 1634 r., pod przewodnictwem abpa Jana Wężyka (1626—1638) i trzeci, 8 listopada 1643 r., pod przewodnictwem abpa Macieja Łubieńskiego (1641—1652). Zasięgą drugiego spośród wspomnianych arcybiskupów jest zebranie oraz zbiorowe wydanie czegoś w rodzaju, jak byśmy to dziś nazwali, *Corpus Synodorum Provinciae seu Metropolitae Gnesnensis*. O potrzebie jego za siebie mówi fakt, że pierwsze wydanie szybko się rozeszło, a o drugie, już za rządów bpa Władysława Łubieńskiego (1759—1767) zatroszczyło się Collegium Majus Uniwersytetu Krakowskiego. Dzieli się ono na 5 ksiąg i obejmuje 8+416+22, czyli 438 stron druku. Oto pełny tytuł:

CONSTITUTIONES SYNODORUM
Metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis
PROVINCIALIUM

*Auctoritate Synodi Provincialis GEMBICIANAE
Per Deputatos recognitae Jussu vero & operi
Illustrissimi & Reverendissimi Domini D.
JOANNIS WĘŻYK Dei & Apostolicae Sedis Gratia
ARCHIEPISCOPI Gnesnensis L.N. R.P.P. editae
CRACOVIAE In Typographia Collegii Majoris Viniver.
Cracovien. REIMPRESSAE. Anno Domini 1761.*

Powyższy zbiór w znacznej mierze wykorzystał postanowienia pierwszego spośród synodów prowincjonalnych, jaki odbył się w Warszawie w 1561 r.²⁴ Synod ten odbył się w obecności nuncjusza apostolskiego Bernarda Bonjoanni, a akta synodu wydrukował B. Ulanowski w *Materiałach do historii ustawodawstwa synodalnego w Polsce*, Kraków 1895. Ważniejsze postanowienia tego synodu znalazły się również w zbiorze ustaw synodalnych bpa S. Karankowskiego²⁵.

Zwykło się przyjmować, że synod z 1561 r. odbył się 4 marca, gdy de facto trwał on długo, kilkanaście dni. 13 marca ks. Stanisław Orzechowski otrzymał uznanie swej prawowierności i uwolnienie od zarzutu heretyckich zapatrywań.

²⁴ Cytuję miejsca, w których wspomniany zbiór powołuje się na synod warszawski z 1561 — Lib. I: De electione archidiaconi, De officio decani ruralis, De officio ordinarii, De officio capituli. Lib. II: De dolo. Lib. III: De instituti nibus, De rebus Ecclesiae. Lib. IV: De scholis, magistris et scholaribus, De sententia excommunicationis.

²⁵ *Constitutiones Synodorum Metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis provincialium*, Cracoviae 1579.

Na synodzie ustalono i rozpatrywano szereg spraw bardzo poważnych, a w szczególności było poruszane zagadnienie krzywd Kościoła w Polsce, jakie miały być przedstawione Soborowi Trydenckiemu, jaki po przerwie w marcu 1561 r. wznowił znowu obrady. Wspomniany synod na Sobór Trydencki delegował bpa przemyskiego Walentego Herburta i opata sulejowskiego Stanisława Fałęckiego, późniejszego bpa sufragana gnieźnieńskiego.

Uczestnicy synodu wyrazili życzenie, ażeby arcybiskup gnieźnieński zatroszczył się o wydanie agendy, potrzebnej kapłanom przy szafowaniu sakramentów świętych i sprawowaniu innych obrzędów kościelnych, jako pomoc dla kaznodziejów — zbiór homilij w języku polskim oraz polskie tłumaczenie Katechizmu Rzymskiego. Przypomniano też dawne ustawy synodalne, dotyczące archidiaconów, których zwano wówczas „oczami biskupa”. Dla podniesienia karności kościelnej postanowiono przywrócić urząd dziekanów wiejskich, a biskupom przypominano, by kanonie nadawali ludziom wiekiem doświadczonym i dojrzałym, którzy mogliby im służyć radą, zarezerwowano też kilka prebend przy kolegiatach dla wybitniejszych kapłanów z Litwy i Rusi.

W trosce o nowe kadry kapłańskie przy seminariach postanowiono tworzyć konwikty oraz więcej troski okazać szkołom katedralnym, kolegiackim i parafialnym. Biskup poznański miał się zająć reformą poznańskiej szkoły Lubrańskiego, a biskup krakowski reformą Akademii Krakowskiej.

Kapituły miały obowiązek czuwać na terenie diecezji nad wprowadzeniem w życie uchwał synodu prowincjonalnego. Mogły z tego tytułu, w wypadkach zaniedbania ze strony biskupa, monitować go aż do trzech razy, a następnie zawiadomić o tym Stolicę Apostolską, w przeciwnym razie za niedopilnowanie swoich powinności kapituły musiały uiścić grzywnę na cele katedry diecezjalnej i Akademii Krakowskiej²⁶.

* * *

W dniach 13—15 XI 1634 odbył się w Warszawie synod prowincji gnieźnieńskiej, którego postanowienia zostały wydane w dwa lata później, p. t.:

SYNODUS PROVINCIALIS, sub Illustrissimo & Reverendissimo Domino D. JOANNE WĘŻYK. Dei & Apostolicæ Sedis Gratia ARCHIEPISCOPO GNESNENSI, Legato Nato, Regni Poloniae Primate, & Primo Principe.

Varsaviae Anno Domini Millesimo, Sexcentesimo, Trigesimo.

²⁶ Zob., Korytkowski J., *Arcybiskupi Gnieźnieńscy*, Poznań, 1889, III, 253—255.

Quarto, Die decimatertia, Mensis Novembris Celebrata. CRACOVIAE. In Officina Andreae Petricovii S. R. M. Typographi Anno Domini M. DC. XXXVI, s. 32 nlb.

W synodzie tym, który się odbył pod przewodnictwem abpa J. Wężyka, brali również udział: Stanisław Grochowski, abp lwowski, Maciej Łubieński -bp wrocławski, Stanisław Łubieński -bp płocki, Paweł Piasecki -bp kamieniecki, Józef Wilhelm Rudzki — metropolita kijowski obrządku grecko-katolickiego. Pozostali ordynariusze przysłali swoich delegatów. Sama enumeracja uczestników mówi, iż synod ten miał szerszy zasięg, wkraczał poza obręb prowincji gnieźnieńskiej, czyli, że można by go nazwać synodem krajowym, względnie w duchu nowszej terminologii kanonistycznej, synodem plenarnym.

Synod ten m. i. zakazał katolikom czytania świeżo wydanej Biblii Gdańskiej, a zalecił i aprobował wydanie Wulgaty, w przekładzie ks. Jakuba Wujka. Zastrzegł również, by zakładanie bractw różańcowych odbywało się za zgodą ordynariuszy. Zakazał również hałaśliwych trąb i strzelania w czasie procesji z Najświętszym Sakramentem, z wyjątkiem procesji rezurekcyjnej.

Uczestnicy synodu prosili Stolicę Apostolską²⁷ o przyśpieszenie kanonizacji błogosławionych: Stanisława Kostki, Kingi, Władysława z Gielniowa, Jozafata, Wincentego Kadłubka i Jana Kantego, a także o osobny formularz Mszy św. i Officium brewiarzowe dla bł. Jana Kantego i bł. Stanisława Kostki.

Uchwały synodalne są zredagowane nader zwięźle. Zajmują zaledwie 14 stron druku. Czasami 4 kanony mieszczą się na stronie, najobszerniejszy jednak spośród 24 punktów jest rozdział (caput) pierwszy: De doctrina christiana. Zajmuje on 5 stron druku i dotyczy aprobaty Wujkowego przekładu Pisma św. oraz zakazu lektury Biblii Gdańskiej.

Akta synodu podpisało 5 wymienionych powyżej biskupów oraz Wacław Ceynarowicz, notariusz tegoż synodu, Ks. Stanisław Zychowicz, archidiakon kaliski i prepozyt rawski, został delegowany do przedstawienia uchwał synodalnych Stolicy Apostolskiej i uzyskania dla nich aprobaty, którą otrzymał 1 września 1635 r.

Dodatkiem do omawianego synodu są brevia papieskie, dotyczące Komunii Św. wielkanocnej, sądenia spraw kryminalnych, kupowania dóbr stałych przez zakonników, przenoszenia świąt czasu żniwa i redukcji intencji mszalnych.

* * *

Trzeci synod prowincjonalny, jaki odbył się w Warszawie w 9 lat później, doczekał się również osobnego wydania go drukiem, p. t.

²⁷ Caput XIX.

SYNODUS PROVINCIALIS GENESNENSIS PROVINCIAE SUB ILLUSTRISSIMO & REVERENDISSIMO DOMINO.

D. MATHIA LUBIEŃSKI Dei & Apostolicae Sedis Gratia ARCHIEPISCOPO GNESNENSI, Legato Nało, Regni Poloniae Primate & Primo Principe.

VARSAVIAE Anno Domini, Millesimo Sexcentesimo Quadragesimo Tertio Die Octava Mensis Novembris. CELEBRATA.

Ibidem In Officina PETRI ELLERT S. R. M. Typographi, Anno D. 1646, s. 42 nlb.

Na synodzie powyższym w dniu 8 listopada 1643 przewodniczył arcybiskup gnieźnieński Maciej Lubieński, a brali również udział Piotr Gembicki — bp krakowski, Mikołaj Gniewsz — bp wrocławski, Andrzej Szodrski — bp poznański, Andrzej Gembicki — bp łucki, Aleksander Trzebiński bp przemyski, Jerzy Tyszkiewicz — bp żmudzki, Paweł Piasecki — bp chełmski, Aleksander Sokołowski — bp kijowski, Andrzej Leszczyński — bp kamieniecki i Mikołaj Kruszewski — bp wendeński. Pozostali biskupi przysłali swoich przedstawicieli.

Uchwały synodu, zawarte w 40 artykułach, przypominały arcybiskupom i biskupom obowiązek składania wyznania wiary w ciągu 6 miesięcy od instalacji na biskupstwo. Postanowiono prosić Stolicę Apostolską, by bułłą, przesyłane nuncjuszom, podawała też do wiadomości poszczególnych ordynariuszy i by pozwoliła ogłosić w całej Polsce bułłą beatyfikacyjną bł. Józefa, abpa płockiego oraz odprawiać ku czci jego Mszę św. i odmawiać Officium brewiarzowe de Communi unius Martyris.

Biskup poznański i kamieniecki mieli czuwać nad tym, by procent od kwoty 10 tysięcy złotych był obracany na wykup niewolników. Biskupi mieli obowiązek zapewnić honestam sustentationem ministrum heretyckim powracającym do jedności z Kościołem, na ten cel też był obracany procent od kwoty 100 tysięcy złotych, zapisanej przez bpa krakowskiego Jakuba Zadzikę. Synod zatroszczył się o powiększenie uposażenia wikariuszy przy kolegiatach, powiększył pensje dla deputowanych do trybunału koronnego, zabronił kapłanom przenosić się do innej diecezji bez pisemnej zgody swego biskupa, uchwalono również, by abp gnieźnieński, abp lwowski oraz biskupi: krakowski, kujawski, poznański, płocki i łucki, z okazji swego ingressu do diecezji, kościołowi katedralnemu ofiarowali złoty kielich. Ustalono kary dla duchownych przedłużających tok spraw sądowych, postanowiono prosić króla, by nie przekazywał klasztorom kościołów parafialnych, należących do jego patronatu.

Proszono jeszcze Stolicę Apostolską o mianowanie biskupów sufraganów dla diecezji chełmińskiej, przemyskiej i kamienieckiej oraz o rozstrzygnięcie sporu o dziesięciny, jaki zaistniał między stanem duchownym i świeckim w archidiecezji gnieźnieńskiej. Ustalono kary na

biskupów, którzy nie chcieli brać udziału w synodach i sejmach, napiętnowano lichwą i ponowiono wyraźny zakaz przeciwko stosowaniu jej, duchowieństwu diecezjalnemu zabroniono asystowania w czasie Mszy św. odprawianej przez zakonników²⁸.

Wśród spraw, jakie na synodzie były omawiane, a następnie znalazły swój wyraz w uchwałach, obszerniej potraktowano zagadnienie unijne²⁹, tak bardzo właściwe naszym czasom, które też stało się głównym akcentem pontyfikatu Jana XXIII. Znalazło ono już wtedy pełne zrozumienie i zapewniono mu należne poparcie uczestników synodu i było zachętą obopólnej braterskiej miłości duchowieństwa obrządku łacińskiego, jak i grecko-katolickiego³⁰.

Dla określenia granic między diecezją wileńską i smoleńską delegował synod biskupa żmudskiego oraz członków obydwu kapituł, t.j. wileńskiej i smoleńskiej.

Tenże synod dał również wyraz szczególnej troski o poziom muzyki i śpiewu kościelnego. Znalazła ona ujęcie w obszernym kanonie³¹.

Do przejrzenia oraz skorygowania powziętych uchwał synod upoważnił 7-osobową komisję, do której weszli: bp poznański Andrzej Szoldrski, bp przemyski Aleksander Trzebiński, bp kijowski Aleksander Sokołowski, bp kamieniecki Andrzej Leszczyński, archidiacon gnieźnieński Aleksander Głęboccki, prepozyt poznański Zygmunt Cielecki i archidiacon krakowski Jan Tarnowski. Członkowie tej komisji podpisali uchwały synodalne, a wspólnie z nimi Adam Kazimierz Oporowicz, notariusz synodu, kapłan archidiecezji gnieźnieńskiej.

Autentyczność tychże uchwał i postanowień synodu w Skierniewicach dnia 21 marca 1644 r. p świadczył abp gnieźnieński Maciej Lubieński, a z ramienia Świętej Kongregacji Kardynałów Interpretującej Sobór Trydencki, dnia 10 grudnia 1645 r. zatwierdził kardynał Piotr Alojzy Karafa.

²⁸ Zob., Korytkowski J., dz. c., IV, 24—26.

²⁹ De unione Ruthenorum promouenda.

³⁰ Perro ut qua charitate Clerus Romanus Ruthenos unitos complectitur, eandem ipsi Clero Romano exhibeant..

³¹ De Musica docenda.

Cum ob imperitiam cantus magna fit in Cathedralibus & collegiatis Ecclesiis Vicariorum, quam in Parochialibus Cantorum penuria, intermissum Musicae studium omnino revocandum censuit Synodus, atque ut in omnibus Civitatibus, Oppidis, & Pagis, ubi major est scholarum frequentia, Parochi & ii ad quos scholarum gubernatio, & adminitendorum cantorum cura spectat, Cantores habeant artis canendi peritos, qui singulis diebus hanc integram continentem, vel interpellantem, prout aliis commodius videbitur, impendant imbuendae Musicae praeceptis juventuti; quod etiam in Seminariis, quae reguntur a Patribus Societatis Jesu observandum erit, in quibus etiam erudiri poterunt illi, qui in illis non aluntur, pro arbitrio tamen Rectorum eorundem Seminariorum. p. C²v.

* * *

W 100 lat po synodzie warszawskim z 1720 r., w trosce o uporządkowanie zagadnień prawno-kościelnych na terenie Archidiecezji Warszawskiej, abp Wojciech Leszczycki Skarszewski (1824—1827) dnia 24 IX 1824 wydał obszerny list pasterski (76 stron), w którym na wstępie mówi:

„W tym celu przypomnieć Wam umyśliliśmy, co Święte Kanony Kościelne powszechne Kościoła Chrześcijańskiego Zbory, i późniejsza Synody Prowincjonalne najściślej przepisały; a tego wszystkiego pilne dochowanie, jako sercu naszemu prawdziwą pociechę przyniesie, tak waszą, najmilsi Bracia, koło Winnicy Chrystusowej gorliwość, powołaniu swojemu wierność i prawdziwą w Ojczyźnie zastęgę najlepiej da poznać!”.

Oto treść wspomnianego listu pasterskiego:

Przepisy dla Konsystorzów (s. 4—20), O Seminariach w Archidiecezji (21—28). O Kongregacjach dekanalnych (29—35), Methodus peragendae Visitationis Decanalıs Ecclesiarum (36—40), Przepisy dla Plebanów i innych Kąpłanów (41—65), Do Zakonników (65—71), Do Zakonnicek (71—76).

Widocznie życie kościelne na terenie archidiecezji wymagało szybszej aplikacji norm prawnych, to też abp Skarszewski, który uprzednio przez 20 lat sprawował rządy w Diecezji Lubelskiej, już w 2 miesiące po wstąpieniu na arcybiskupstwo warszawskie, ogłosił powyższy list pasterski, bo zdawał sobie sprawę z tego, że przygotowanie synodu wymaga dłuższego czasu.

Na końcu wspomnianego listu mówił on:

„Kończąc, tę odezwę naszą do was, cały Stanie Duchowny, których nam Opatrzność za Towarzyszów i pomocników w rządzeniu tą obszerną Archi-Diecezyją łaskawie zrzędziła, spodziewamy się, że jako wam nic nowego nie przepisaliśmy, co by z ducha Ewangelii, ustaw kościelnych i ponowionych przepisów ostatniego Zboru Trydentskiego wyciągnieniem nie było, tak wierne dopełnienie tego wszystkiego i Kościołowi Bożemu ozdobę i Ojczyźnie istotną usługę, i troskliwości Naszey Pasterskiej największą pociechę przyniesie”.

* * *

Dnia 15 stycznia 1863 r. w pałacu arcybiskupim odbyło się zebranie duchowieństwa warszawskiego, na którym było ponad 100 księży. Przewodniczył sam arcybiskup Zygmunt Szczęsny Feliński (1862—1895), a sekretarzem był ks. Henryk Kosowski, późniejszy rektor Akademii Duchownej w Warszawie, a następnie biskup sufragan wrocławski. Arcybiskup omówił najpierw sprawę udziału księży w pracy konspiracyjnej, a po wspólnym obiedzie szereg spraw duszpasterskich, a mię-

dzy innymi: Bractwa Trzeźwości, prymarii coram Sanctissimo Sacramento i nauczania katechizmu.

Według intencji arcybiskupa zjazd ten miał przygotować księży do synodu. Na wiosnę tegoż roku powołał on trzyosobową komisję pod przewodnictwem ks. A. Sotkiewicza, późniejszego administratora Archidiecezji Warszawskiej, a następnie biskupa sandzimmerskiego. Zadaniem tej komisji było przygotowanie materiałów najpierw do synodu diecezjalnego, a później prowincjonalnego. Arcybiskup miał już na to zgodę władz świeckich. Niestety, synod się nie odbył, gdyż 14 VI 1863 został arcybiskup Feliński wywieziony do Petersburga, a stamtąd do Jarosławia, gdzie przebywał 20 lat³².

Pierwszy synod Archidiecezji Warszawskiej szczupłemu gronu kapłanów warszawskich w formie prywatnej został zapowiedziany już 20 XI 1921 r., urzędowa jednak zapowiedź (indictio) nastąpiła dekretem kardynała Aleksandra Kakowskiego, z dnia 6 I 1922 r. Arcybiskupowi warszawskiemu chodziło nie tylko o uroczyste wprowadzenie w życie archidiecezji Kodeksu Prawa Kanonicznego, lecz przede wszystkim miał na uwadze troskę o odrodzenie życia religijnego i dobrych obyczajów, zarówno wśród duchowieństwa, jak i wiernych³³.

Synod odbył się w murach Archikatedry Warszawskiej w dniach 4, 5 i 6 lipca 1922 r. W tymże roku w wydaniu książkowym ukazały się uchwały synodalne, które obejmują 168 + IV strony druku. Wspomniane wydawnictwo podaje najpierw Acta Synodi (s. 1/31). Z nich to dowiadujemy się, że promotorem synodu był ks. Feliks Puchalski, a jego pomocnikiem ks. Jerzy Gautier, sekretarzem — ks. Kazimierz Bączkiewicz, notariuszem — ks. Aleksander Fajęcki, mistrzem ceremonii — ks. Euzebiusz Brzeziewicz, kaznodzieją synodalnym — ks. Antoni Szlagowski. Chociaż synod dotyczył Archidiecezji Warszawskiej, to jednak brali w nim udział delegaci innych diecezji, a więc: bp J. Matulewicz — ordynariusz wileński, ks. Jan Korzonkiewicz — z diecezji krakowskiej, ks. Zenon Kwiek — z diecezji lubelskiej, księża Stanisław Puławski, Adam Szymański i Józef Kawiński — z diecezji sando-

---

³² Wg ustnej relacji ks. dra Z. Szostkiewicza, pracującego nad monografią abpa Z. Felińskiego.

³³ Sicut vero ardenti studio cupimus introducere solemniter in Archidioecesi hac varsaviensi Codicem Juris Canonici eumque in eis, quae sunt arbitrio Ordinariorum relicta, ad normam nostrae vitae ecclesiasticae applicare et connectere, ac sicuti non minus peroptamus Clero Nostro tradere plus minusve acuratam elenchum horum omnium decretum, praescriptorum, instructionum, quibus dirigitur vita nostra religiosa et quibus adstruuntur conditiones Cleri in Archidioecesi Varsaviensi, ratam habentes denique thesim, in renata Polonia renasci debere vitam religiosam et mores tum cleri quam populi ad imaginem Sanctae Ecclesiae Romanae, decrevimus. Synosud Archidioec. Varsavien. 1922, p. 5 sq.

mierskiej, ks. Karol Dębiński i ks. Julian Rysler — z diecezji podlaskiej oraz ks. Jan Bączek — z diecezji łódzkiej.

Właściwe postanowienia synodalne (s. 35—109) obejmują 201 kolejno numerowanych statutów, z których statut 32 przynosi nowy podział archidiecezji warszawskiej na 19 dekanatów. Szersze rozwinięcie niektórych statutów tegoż synodu stanowią instrukcje, których jest 10 i zostały one wydrukowane w części trzeciej synodu (s. 110—167), a dotyczą wizytacji parafii, przejmowania i przekazywania majątku kościelnego, odbywania urzędowej kongregacji dekanalnej, wizytacji pasterskiej parafii (Kolenda), pouczenia o pracy duszpasterskiej nad ludem, podziału obowiązków duszpasterskich, wynagrodzenia wikariuszy w Warszawie, stwierdzenia wolnego stanu narzeczonych i śmierci pierwszego małżonka, wzręczbowiązania przy małżeństwach mieszanych i instrukcja dla księży prefektów.

Postanowienia I Synodu Archidiecezji Warszawskiej zyskały moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1923 r.

* * *

Akta Synodu Rzymskiego, zwołanego przez Jana XXIII, zostały ogłoszone w N. 4 Actorum Apostolicæ Sedis (1960, 177 — 319), a uchwały synodalne doczekały się już osobnego wydania. Gdy się zważy, że w tymże Synodzie Rzymskim z 1960 r. brało udział 190 przedstawicieli parafii Rzymu oraz przedstawiciele 1000 rzymskich kościołów, 4 bazylik, 280 zakonów i zgromadzeń męskich 750 zakonów i zgromadzeń żeńskich, 400 seminariów duchownych, 120 szkół katolickich, a ponadto wszyscy kardynałowie i biskupi rezydujący w Rzymie, to bez przesady można by ten synod uważać za *praeparatio remota*, względnie jedną z faz przygotowawczych II Soboru Watykańskiego.

Duchowieństwo Archidiecezji Warszawskiej ze swoim Arcypasterzem, J. Em. Ks. Kardynałem Stefanem Wyszyńskim, Prymasem Polski na ciele, podejmując prace związane z przygotowaniem II Synodu Archidiecezji Warszawskiej, pomnie jest na wskazania J. Św. Jana XXIII, jakie z okazji Synodu Rzymskiego kierował do Duchowieństwa całego świata, mówiąc o godności stanu kapłańskiego, a w szczególności na słowa, które wypowiedział dnia 27 stycznia 1960 r. na trzeciej sesji synodalnej:

*„Catholicus sacerdos hoc sibi peculiare habet, ut in pastorale munus obcundum incumbat. — Quilibet sicrorum administrator, ut probe nostis, christianus est, sed non solummodo christianus; recte enim ei haec sententia tribuitur: cristianus sibi, sacerdos aliis”*²⁴.

Ks. Witold Małej

ARGUMENTUM ARTICULI

Auctor articuli, qui inscribitur „Synodi Varsavienses”, sac. Witold Malej, archivarius Archidioec. Varsaviensis, occasione indictionis II Synodi Archidioecesis Varsaviensis, quae decreto Em. mi Stephani Cardinalis Wyszyński, Archiepiscopi Gnesnensis et Varsaviensis, Primatis Poloniae, die 20 novembris 1960 facta est, conspectum historicum synodorum, quas ratione loci Varsavienses vocat, nobis praestat.

Peracto et finito secundo bello mundano, i. e. post annum 1945 adhuc in Polonia iam 4 synodi celebrabantur, et sc. diebus 5—7 VII 1948 Synodus Tarnoviensis, praeside Exc.mo D. Joanne Stepa. 28—29 IX 1954 Synodus Częstoviensis, praeside Exc.mo D. Zdzisław Goliński, 22—23 VI 1958 Synodus Lodzensis, praeside Exc.mo D. Michaele Klepacz et diebus 7—9 VII 1959 Synodus Culmensis, praeside Exc.mo D. Casimiro Kowalski, Ordinariorum praefatarum Dioecesium.

Notabilis pars hodiernae Archidioecesis Varsaviensis usque ad annum 1798 partem Dioecesis Pcsnaniensis constituebat et primum Archidiaconatus Cernensis, postea vero Archidiaconatus Varsaviensis vocabatur. Unde recte enumerat auctor synodus Pcsnanienses, quae annis: 1441, 1511, 1547, 1564, 1577, 1642 et 1720 Varsaviae celebrabantur, de his tamen synodi annorum 1511, 1547, 1564, 1577, 1642 erant sic dictae „synodi partiales”, i. e. solummodo territorium et clerum Archidiaconatus Varsavienses attinentes, quod de praesentia huius partis Ecclesiae Cotholicae in Polonia per se satis manifestat.

Varsaviae etiam aderant 3 synodi provinciales Archidioecesis, seu Metropolitae Gnesnensis: die 4 martii 1561 — praeside archiepiscopo Joanne Przerębski, die 13 novembris 1634 — praeside archiepiscopo Joanne Węzyk et die 8 novembris 1643 — praeside archiepiscopo Mathia Łubieński.

Annis 1772, 1793 et 1795 Polonia per tres vicinas civitates (Austria, Prussia et Russia) divisa, libertatem perdidit, quam denuo anno 1918 feliciter acquisivit. Illo tempore archiepiscopus Varsaviensis, Adalbertus Skarszewski (+ 1827) per litteras pastorales die 24 IX 1821 datas quaestiones juridico-canonicas ordinavit. Etsi tempus ad convocandam synodum non erat aptum, tum de synodo dioecesana, tum etiam de synodo provinciali praeparanda archiepiscopus Sigismundus Feliński (+ 1895) anno 1863 cogitavit, sed die 14 VI 1863 primum Petropolim, postea vero in Jaroslaw exiliatus, 20 per annos ibi permansit.

Renata iam Polonia, diebus 4—5 VII 1922 in archicathedrali ecclesia I Synodus Varsaviensis — praeside Cardinali Alexandro Kakowski, celebrabatur.

In fine articuli auctor de Synodo Romana brevem mentionem facit et illa verba S. S. Joannis XXIII, die 27 Januarii 1960 in tertia sessio-

ne synodali prolata sublineat, quae omnem sacrorum administratorem „christianum sibi, sacerdotem aliis” nuncupant.

Si agitur de ipso usu termini „Synodus Varsaviensis”, ille non est novus, iam enim in Constitutionibus Synodorum Metropolitanae Ecclesiae Gnesnensis Archiepiscopo Joanne Węzyk anno 1761 Cracoviae editis; est etiam sermo (p. 143 et 265) de Synodo Varsoviensi, etsi Diocesis Varsaviensis nondum existebat. Notus historicus Archidioecesis Gnesnensis, Joannes Korytkowski, in opere „Archiepiscopi Gnesnenses”, Posnanie anno 1888 edito provinciales synodus Varsaviae celebratas Varsavienses vocat (vol. III, 254 et vol. IV, 23).

Hisce annis Ecclesia Catholica in Polonia ad proximum Millenium Baptismatis Patriae nostrae se praeparat (1966—1966), unde etiam in decreto Em. mi Primatis Poloniae haec verba legimus: „Gratitudinem Nostram Deo ostendere volumus, quod anno IV Magnae Novennae (praeparationis ad Millenium Baptismatis) et in facie praeparandae II Concilii Vaticani, a Summo Pontifice Joanne XXIII convocoti, Nobis etiam adest possibilitas indictionis II Synodi Archidioecesis Varsaviensis”. Haec Synodus in ecclesia cathedrali S. Joannis Baptistae celebrabitur, quam Breve S. S. Joannis XXIII de die 27 Januarii 1961 ad dignitatem Basilicae Minoris elevavit. Mentionatum Breve incipitur verbis: „PROPUGNACULUM FIDEI merito habetur templum Cathedrale Varsaviense...”